

PRATARMĖ

Šio, 44-ojo, „Lietuvos archeologijos“ tomo nesistengėme formuoti chronologiniu ar teminiu principu. Todėl tiek vienu, tiek kitu požiūriu jis yra gana įvairialypis, apimantis laikotarpį nuo neolito iki naujųjų laikų ir temas nuo senų kaip pati archeologija, bet šiam mokslui būtinų tipologijos, chronologijos ir medžiagos publikavimo iki vis dar novatoriškų mitybos tyrimų, atrandančių vis naujus tarpdisciplininius ryšius, keliančių vis naujus klausimus ir kartais, deja, konstatuojančių negražinamus praradimus.

Teigti, kad „Lietuvos archeologija“ atspindi šio mokslo raidos tendencijas, būtų pernelyg drąsu – vargu ar šiame leidinyje apskritai yra išspausdinta tiek straipsnių, kiek pasaulio archeologijoje, ypač sąlyčio su kitais mokslais taškuose, yra įvairiausių jos krypčių. Pasaulyje yra ir randasi vis naujų specializuotų archeologijos žurnalų. Bendrą šiuolaikinės archeologijos raidos kryptį, ko gero, reikėtų apibūdinti kaip regioninių ribų nykimą ir teminę specializaciją. Šiomis sąlygomis nacionaliniams griežtai neapibrėžtos tematikos žurnalams konkuruoti nėra lengva. Taigi pagrindinė „Lietuvos archeologijos“ misija išlieka ta pati – Lietuvos ir platesnio Baltijos regiono archeologijos mokslo plėtojimas, nacionaliniu lygmeniu aktualių temų tyrimai, taip pat platesnių tyrimų pristatymas vietos auditorijai. Žinoma, tai jokių būdu nereiškia apsiribojimo ar saviizoliacijos. Pasaulio praeities paveikslas yra sudėliotas iš daugybės atskirų dalelių, iš kurių kai kurios yra ir „Lietuvos archeologijos“ akiratyje. Galime, esame ir turime būti įdomūs ne tik kaip šalis, kurioje yra Šventosios senovės gyvenvietė, Taurapilio pilkapynas ir Vilniaus Žemutinė pilis. Mokslo globalizacija – tai ir iššūkis, ir galimybė. Todėl nacionalinio mokslo plėtros misiją reikėtų matyti plačiame tarptautiniame kontekste.

Žurnalo puslapius galima laikyti tam tikru Lietuvos archeologijos būklės atspindžiu, kuriame išryškėja bent kelios tendencijos. Daugėjant tarpdisciplininių tyrimų (taip pat ir kylant reikalavimams

atsiskaitant už mokslinius projektus, kintant mokslo darbų vertinimo kriterijams), Lietuvos mokslininkai ima orientuotis į tarptautinius siauresnės specializacijos mokslo žurnalus. „Lietuvos archeologijos“ dar laukia iššūkių šioje konkurencinėje kovoje, ypač dėl mokslinę karjerą pradedančių ir idėjų naujose temose nestokojančių doktorantų darbų. Kitas dalykas į kurį norėtūsi atkreipti dėmesį – rekordiškai išaugus komercinių archeologinių tyrimų apimtims, tiesiog stebėtina, kad tai beveik visiškai neatsispindi mokslinėje spaudoje. Paskutinė ir vienintelė per pastarąjį dešimtmetį komercinių tyrimų publikacija „Lietuvos archeologijoje“ paskelbta dar 2011 m., o reikšmingas tokių tyrimų medžiagos panaudojimas žurnale publikuotuose straipsniuose – irgi retas atvejis. Akivaizdu, kad komercinė archeologija yra labai nutolusi nuo mokslo ir jos indėlis į mokslo darbus – minimalus. Tokių tyrimų integravimas į mokslinius projektus, o per juos – į mokslinę produkciją, taip pat reikšmingiausių tyrimų duomenų skelbimas turėtų būti siekiamybė.

Šį tomą pradeda Gyčio Piličiausko, Ramintos Skipitytės ir Carl Heron straipsnis – malonus pavyzdys, kai „Lietuvos archeologijoje“ apibendrinami mokslinio projekto metu vykdyti tarpdisciplininiai tyrimai. Jame pateikiami ant neolito – ankstyvojo bronzos amžiaus keramikos išlikusių maisto likučių bendrųjų mėginių stabilųjų $\delta^{15}\text{N}$ ir $\delta^{13}\text{C}$ izotopų analizės rezultatai. Ištirti net 292 mėginiai, reprezentuojantys daugiau nei trijų tūkstantmečių laikotarpį, įvairias kultūras bei pajūrio ir žemynines gyvenvietes. Nustatyta, kad Pamarių ir Rutulinių amforų kultūrų induose dar gamintas vandeninės kilmės maistas, o Virvelinės keramikos kultūros – jau sausuminis. Svarbu, kad šie tyrimai pratęsia anksčiau atliktus žmonių kaulų kolageno izotopinius tyrimus, o tai, kad rezultatai gerai dera su ankstesniais, nepalieka abejonių šio Lietuvoje dar naujo tyrimų metodo objektyvumu ir potencialu. Reikia tikėtis, ateityje jis bus išmėgintas ir tiriant kitų laikotarpių kerami-

ką, keliant klausimus tiek dėl žmonių mitybos, tiek dėl kai kurių indų paskirties. Deja, optimizmą kiek atvėsina autorių pastebėjimas, kad didelė dalis muziejuose saugomų konservuotų šukių tokiems tyrimams nebetinkamos.

Maarja Olli ir Marcus Adrian Roxburgh aptaria Estijos ir Šiaurės Latvijos *tarand* kapinynų arealo Romėniškojo laikotarpio apskritas seges. Straipsnis susideda iš dviejų dalių: aptariama šių dirbinių chronologija ir tipologija, stilistika, kai kurie technologiniai bruožai bei pateikiami vario lydinių sudėties spektrografinių tyrimų (HHXRF) rezultatai. Apibendrinę įvairius segių požymius ir metalo sudėtį, autoriai išskiria du regionus – Šiaurės Estijos bei Pietų Estijos ir Šiaurės Latvijos. Šie skirtumai nušviečiami ne vien kaip regioniniai madų bruožai – jie rodo ir skirtingus prekybos kelius, kuriais atkeliavo tiek metalo žaliava, tiek segių gamybos ir puošybos idėjos. Pabrėžiamas aukštas vietos amatinkų technologinis lygis, o segės laikomos iš kitų kraštų perimta, adaptuota, vietinių bruožų įgijusia jų kūrybos išraiška.

Šių eilučių autoriaus straipsnyje diskutuojama apie Lietuvos piliakalniuose stovėjusių pilių sąšaukos ugnies ir dūmų signalais galimybes. Šis pasaulyje dažnas karinės komunikacijos būdas lietuviškojoje istoriografijoje yra tapęs chrestomatinu vaizdiniu. Kita vertus, jis tiesiogiai minimas vieninteliame Petro Dusburgiečio kronikos epizode. Remiantis LiDAR duomenimis, trijų – kovų su Ordinu meto Nemuno pakrančių ir Žemaitijos bei Tautų kraustymosi laikotarpio Pietryčių Lietuvos – regionų pavyzdžiais straipsnyje mėginama teoriniu lygmeniu įvertinti, ar vizualūs ryšiai tarp piliakalnių buvo įmanomi, koks galėjo būti sąšaukos efektyvumas, kokios būtų turėjusios būti jai būtinos sąlygos ar papildomi ištekliai. Daroma išvada, kad signalų perdavimas ugnimi ir dūmais viduramžių Lietuvoje galėjo ir greičiausiai buvo naudojamas, tačiau Tautų kraustymosi laikotarpio piliakalnių erdvinė analizė taip teigti neleidžia. Žvelgiant platesniame kontekste,

matyti, kad ir Lietuvoje buvo būtinos universalios tokios signalizavimo sistemos kūrimo prielaidos: palankus reljefas, pakankami ištekliai ir karinės pajėgos, centralizuota administracija ir nuolatinė karinė grėsmė.

Eugenijus Svetikas grįžta prie XX a. 8–9-ajame dešimtmečiais tyrinėto Obelių kapinyno, vieno įdomiausių Lietuvos viduramžių laidojimo paminklo, temos. Straipsnyje analizuojama kapinyne aptikta struktūra – laužavietė, dėl kurios paskirties, susiformavimo aplinkybių ir chronologijos literatūroje buvo išsakyta įvairių nuomonių. Autorius siekia užpildyti šią interpretacijų įvairovę lemiančias spragas – tyrimų fiksacijos trūkumus ir struktūros konstrukciją, sudėtį bei radinius apibendrinančios publikacijos būtinybę. Daugiausia dėmesio skiriama būtent radiniams ir jų chronologijai. Nuosekliai aptariami maždaug 400 struktūroje ir ją sudarančiuose kapuose aptiktų daiktų ar jų fragmentų. Išanalizavęs atskirų kapų ir radinių išsidėstymą struktūroje, autorius pateikia jos susiformavimo modelį, siedamas ją su vieno asmens laidotuvėmis, kurių metu buvo suardyti ankstesni kapai.

Diana Teterėva, Giedrė Motuzaitė Matuzevičiūtė ir Povilas Blaževičius skaitytoją gražina prie maisto temos, šįkart – prie trijose XVI–XVII a. Vilniaus vietose, Bokšto g. 10D/14, Pranciškonų g. 4A ir Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorijoje, surinktų žuvų žvynų tyrimų. Pristatomas, nors pasaulyje jau kelis dešimtmečius naudojamas, bet Lietuvoje dar naujas metodas, galimybės nustatyti maistui vartotų žuvų rūšį, amžių ir dydį. Šių tyrimų rezultatai leidžia naujai pažvelgti į Vilniaus miestiečių ir Valdovų rūmų teritorijoje gyvenusių asmenų mitybos įpročius. Ateityje, reikia tikėtis, pratęsti ir išplėsti, tokie tyrimai neabejotinai papildys praeities miesto kasdienybės vaizdą, pradedant nuo žvejybos būdų, baigiant miestiečio ar valdovo stalų. Tačiau tam, kaip pabrėžia autoriai, būtinas ir didesnis dėmesys tokiems smulkiems ekofaktams kaip žuvų žvynai archeologinių tyrimų metu.

Laurynas KURILA